

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ І ДЕРЖАВНА БЕЗПЕКА

Яковець Анатолій Володимирович,

к.ф.н. доцент,

доцент кафедри міжнародних медіакомунікацій

та комунікативних технологій

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Забезпечення державної безпеки України через півтора роки війни на перший план висуває питання до змісту поняття „перемога” і відповідно означення змісту стратегії її досягнення. Більше того, питання саме державної безпеки висувуються на перший план, адже конституційний лад, територіальна цілісність і українська державність є основними об’єктами посягань ворога.

Важливим в даному контексті є з’ясувати який політичний режим сприятиме досягнення проголошених стратегічних цілей, чи здатна демократія в українському варіанті до виконання поставлених завдань.

З методологічної точки зору важливо розрізняти колективістське, плюралістичне та ліберальне бачення демократії залежно від того, хто має пріоритет у здійсненні влади: *народ, соціальна група чи особистість*.

Незважаючи на деякі відмінності, колективістські концепції демократії мають загальні риси:

- заперечення автономності особистості;
- первинність народу у здійсненні влади;
- однорідність народу за складом;
- абсолютність влади більшості.

В цілому, колективістські концепції демократії не розрізняють особистість, суспільство, державу.

Одним із перших почав критикувати колективістську демократію Й. Шумпетер. Плюралістичні теорії виходять з того, що ані особистість, ані народ не є головними рушійними силами політики в демократичному суспільстві. Тільки в групі, а також в міжгрупових відносинах, формуються інтереси, ціннісні орієнтири та мотиви політичної діяльності індивіду.

Загальні риси плюралістичної концепції демократії зводяться до:

- 1) відмови від прямої участі всіх у політичному процесі;
- 2) визнанні зацікавленої групи центральним елементом демократичної політичної системи, яка гарантує права та свободи особистості;
- 3) значного розширення діяльності держави, збереженню рівноваги конкурентних інтересів;
- 4) турботи про формування демократичної культури, підтримки державою соціально-обмежених верств населення.

З плюралістичною теорією демократії співзвучна *елітарна концепція демократії*. Політична еліта визначається як самостійна, привілейована група або сукупність груп безпосередньо пов'язана з володарюванням або тиском на владу. Попередниками сучасної елітарної демократії були Платон, Карлейль, Ніцше та ін. Сучасні класичні концепції еліти були сформульовані на початку ХХ ст. В. Парето, Г. Москою, Р. Міхельсом. Найзагальнішими рисами, притаманними елітарним теоріям є:

- 1) поділ суспільства на еліту і маси;
- 2) тлумачення політичної нерівності як підвалини соціального життя;
- 3) володіння владою завдяки приналежності до „обраної меншості”;
- 4) розгляд історії як сукупності соціальних циклів, що характеризуються пануванням певних типів еліт.

В якості альтернативи по відношенню до концепції елітарної демократії виступає *теорія партіципаційної демократії*. Під „партіципацією” в західній політології розуміються всі види участі громадян

(добровільної й вимушеної) в політичному житті з метою впливу і тиску на прийняття рішень владою. Автори концепції тлумачать необхідність участі більшості народу не тільки у виборних кампаніях, референдумах, але і в інших видах політичного процесу, включаючи формування владних груп і висування політичних лідерів.

Німецькі політологи Б. Гуггенбергер і Д. Нолен розглядають теорію партicipаційної демократії як один із варіантів критичної теорії демократії, в центрі якої — аналіз політичної дійсності з позиції ідеалу індивідуального самовизначення і орієнтації на автономію особистості.

Ліберальна (індивідуалістична) теорія демократії базується на ідеї автономності особистості, виділенні її з суспільства та держави. Основними положеннями ліберальної концепції є:

- визнання особистості основним джерелом влади;
- пріоритет прав людини над правами держави;
- обмеження сфери діяльності держави, передусім, охороною суспільного порядку, безпеки громадян;
- пріоритет ринкового регулювання економікою над державним управлінням;
- розподіл влади як умова контролю громадян над державою.

Один із теоретиків ліберальної демократії політолог Баббіо вважає, що справжнім суб'єктом демократії сьогодні виступають індивідууми, громадяни.

У сучасній політичній науці відбувається активний пошук нових форм демократії.

Так, французький політик М. Рокар вважає реальність взаємозв'язків між виборними, засобами масової інформації і виборцями — серцевиною сучасної демократії. В цьому напрямі, на його думку, відбувається становлення „нової форми демократії”. Її складовими частинами виступають загальне виборне право та вільна інформація. Народ може реалізовувати своє

право вибору тільки в умовах вільного розповсюдження інформації. Не випадково, що засоби масової інформації стали називати „четвертою владою”. Нову форму демократії М. Рокар називає „інформаційною демократією”.

Канадський проф. М. Бунге пропонує концепцію „інтегральної технократії”. Засоби її досягнення — це освічене володарювання народу в усіх царинах – економічній, культурній, політичній на основі рад експертів. Тобто, відмічає М. Бунге, інтегральна технократія є рівність шляхом кооперативної власності та самоуправління, політичної демократії і технічної експертизи.

В калейдоскопі політичних теорій демократії існує ще й економічна теорія демократії. Вона заснована на образі людини всебічно інформованої, здібної діяти раціонально і добиватися для себе максимальної вигоди. Економічна демократія – це царина ринкових відносин, до якої зводяться політико-владні відносини. Ліберально мислячі теоретики та політики пов’язують разом демократію і ринок. Американський президент Біл Клінтон назвав сучасну західну демократію ринковою демократією.

Таким чином, аналіз сучасних теоретичних концепцій демократії показує різноманітність підходів до визначення демократії. Кожний напрям має концептуально-нормативний характер, тобто характеризує той чи інший вид демократії в ідеалі. Разом із тим, теоретичний розгляд спирається на реальний досвід – емпіричний підхід.

Від розуміння сутності демократії значною мірою залежать реальні шляхи її здійснення і відповідна політика забезпечення державної безпеки. Демократія – це загальнолюдська цінність. Історія вчить, що демократія – благо народу тільки тоді, коли вона відповідає політичній культурі й образу життя людей, має необхідні економічні й соціальні передумови. За іншого випадку – вона перероджується в охлократію – владу натовпу – й приводить до хаосу і анархії [1].

Сучасний стан Української держави з точки зору політичного режиму — це звичайна в рамках авторитаризму плюралізація суспільного життя, яка може бути, а може й не бути початком становлення демократії. На стабільність і зростання демократії впливають дві головні умови — економічний розвиток і рівень інтелектуального та духовного розвитку політичного керівництва.

Характер еволюції політичного режиму сьогодні залежить, передусім, від конкретних якостей політичної еліти, стратегічних пріоритетів реорганізації нею системи влади і управління, безпекової політики, домінуючих способів балансування взаємовідносин правлячої та опозиційних сил, методів, спрямованості, міри їхньої участі в урегулюванні і розв'язанні криз соціального розвитку.

Тому некоректним є як зневажливе ставлення до демократії, так і романтизм найшвидшого переходу до неї. До того ж декретувати демократію за допомоги законів чи конституцій — це чергова міфотворчість.

Як висновок відзначу, що історія людства знає різні типи політичних режимів. Найбільш цивілізований і розвинутий — демократичний. Більшість населення сучасних країн світу глибоко сприйняли і свідомо підтримали демократичні цінності та ідеали. Для того, щоб розвивались демократичні форми політичного життя потрібні належні безпекові, соціальні, економічні та культурні основи. Без них політичний процес відбувається у недемократичних формах.

Це, по-перше: високий рівень економічного розвитку країни, багатогранність форм власності, наявність розвинутого ринку, конкуренції товаровиробників, ефективний алгоритм залучення прямих іноземних інвестицій. По-суті, сама демократія нагадує політичний ринок з його споконвічною конкуренцією ідей, програм, позицій в рамках загальної національної та безпекової стратегії. По-друге, висока ступінь розвитку політичної і стратегічної культури. Культура суспільства в цілому і, особливо, в галузі політичного життя, слугує могутнім каталізатором

демократичних процесів, через що безпекова стратегія держави має бути спрямована на формування сприятливих умов для досягнення цілей системи.

Список використаних джерел:

1. Пучков О. О. Концепція національної безпеки: теоретико-правовий аспект. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. С. 16-20.